

ГЛАЗУНОВ
Геннадій Опанасович,
здобувач ДНСГБ УААН

(м. Київ)

УПЕРШЕ ПРО НАДЛОМ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНО-НАУКОВОГО РОЗВИТКУ

У статті вперше подається інформація щодо конфлікту відомих українських науковців-аграріїв О. Шліхтера та О. Янати. Спір виник наприкінці 1920 років. Але в силу певних обставин, про які мова йде в публікації, колізія не була оприлюднена..

В статье впервые подается информация о конфликте известных украинских ученых-аграриев А. Шлихтера и А. Янаты. Спор возник в конце 1920 годов. Но в силу определенных обстоятельств, о которых идет речь в публикации, полемика не была предана гласности.

For the first time we can notice the information about conflict of famous Ukrainian scientists-landowners A. Shlyhter and A. Yanata. The dispute arouse at the end of 1920 years. But in view of certain circumstances that are being under discussion the polemics was not published.

Спочатку деякі дані про учасників наукового спору. Ім'я Олександра Григоровича Шліхтера (1868-1940) добре відоме історикам різного гатунку. Знаний революціонер був, мабуть, непоганим знавцем селянських проблем. На цій підставі став першим народним комісаром землеробства в уряді Леніна, що сформувався після жовтневого перевороту. Свої погляди він підтвердив ще в тезах доповіді на загальному зібранні гласних всіх районних дум фракції більшовиків 12 жовтня 1917 р. з продовольчого питання як економічного завдання боротьби за владу, бо, за його свідченням, та "боротьба повинна охоплювати одночасно всі галузі продовольчого питання, на які розкладається продовольче питання в цілому: область розподілення, область постачання,

фінансове питання і політичне питання". І послабити страх селянина "випустити із своєї комори хліб" можна лише тоді, коли село визнає, що для скорішого забезпечення селянина найважливішими продуктами господарського побуту "вже прийняті та проведені в життя найрішучіші заходи" [1]. У квітні 1927р. О. Шліхтера призначили Наркомом земельних справ Української РСР.

Ім'я другого учасника колізії, про обставини якої розповідає наш нарис, за часів радянської влади було практично не відоме, оскільки пізніше він був репресований за політичними обставинами. Про нього трохи детальніше. Олександр Алоїзович Яната (1888-1938), учений широкого світогляду, сприяв розвитку наукових напрямів у ботаніці, рослинництві, агрономії, луківництві, гербології, насіннево-контрольній справі, українській науковій термінології, природоохоронній та заповідній справі, освітньо-педагогічній діяльності. Ще в часи української революції був створений Сільськогосподарський науковий комітет України, який діяв до 1927 року, а О. Яната був незмінним заступником його голови й науковим секретарем [2].

Українське наукове товариство (УНТ) з часу заснування 1907 р. і до ліквідації діяло на принципах самоорганізації і самоуправління та виконувало важливу функцію гаранта норм і традицій національного наукового співтовариства. УНТ було попередником Української Академії наук. Нагадаємо, що після завершення української революції було складено перший Статут Всеукраїнської Академії наук, який у червні 1921 р. затвердила РНК УРСР. Разом з тим наприкінці травня загальними зборами УНТ і спільними зборами УАН були опрацьовані умови об'єднання згаданих організацій. Таким чином, з 1 червня УНТ перестало існувати, а 14 червня 1921 р. постала ВУАН [3]. Вихованець згаданого товариства Олександр Яната виробив особисті погляди щодо напрямів розвитку української науки взагалі та аграрної, зокрема. Ними він і керувався у житті. За його поглядом, ВУАН не показала "широкої наукової праці", а створений Науковий комітет Головпрофспілки Наркомун освіти УРСР також виявив "мало життєвий характер". За спостереженнями О. Янати, тогочасна дійсність вимагала "організованої наукової праці", що

стояла як серйозна і невідкладна "державна проблема". Занепокоєний професор опублікував 1923 р. в журналі "Червоний шлях" статтю, в якій наполягав на тіснішій об'єднанні наукових послідовників громадського УНТ та державної ВУАН, маючи на увазі, що обидві структури "посідали всеукраїнським масштабом функціонування". Нарешті, він наполягав на подальшому розвою аграрної науки. За його сумними роздумами, періодична преса не торкнулася ще й "стану і розвитку науки та наукових організацій на Україні", які напередодні жовтневого перевороту "були в занепаді" і тільки УНТ "продовжувало жити" [4].

Певним чином стан організованої аграрної науки України поступово відтворювався в діяльності Сільськогосподарського Наукового Комітету України (СГНК України). Комітет входив до складу Народного комісаріату земельних справ УРСР. Як член СГНК України, О. Яната був добре обізнаний в обставинах аграрних наукових справ. Так, за його участю в березні 1920 р. Статут СГНК України був затверджений на зборах Української Академії наук, а в листопаді – на пленумі СГНК і на колегії НКЗС УРСР. Згідно зі статутом комітет являвся "найвищим осередком сільськогосподарської наукової діяльності на Україні в широкому розумінні і дбав про її об'єднання, планомірну організацію та розвиток, а також і про поширення на Україні сільськогосподарського знання та сполучених з ним наук". З 1921 р. видається бюлетень СГНК України, в якому наголошувалося на завданнях цього комітету і передбачалося, що при сприятливих умовах його науково-практична діяльність дасть багато цінного українському сільському господарству, федерації в цілому, а також взагалі "аграрній науці" [5].

Владні структури не дуже, скажімо так, покладалися на наукові висновки СГНК України, наполягаючи на політичних переконаннях багатьох його членів. Архівні документи свідчать, що наукова праця в кожній секції комітету відбувалася "на свій страх і ризик", та адміністративно це пов'язувалося з управлінською діяльністю комітету. Коли мова йшла про діяльність різних секцій, особливо пов'язаних між собою, то міжструктурна незгода певним

чином стримувала розгляд наукової визначеності існуючих проблем. Для вирішення практичних питань 2 грудня 1922 р. була створена Комісія досвідної справи при СГНК України. Поволі згадана комісія виявила нову проблему: українська дослідна справа розподілялася на вплив з двох фактичних центрів, які формували наукові доручення, а точніше завдання йшли з Києва та Харкова. Колегія НКЗС УРСР 23 квітня 1923 р. оголосила про переведення СГНК України з Києва до Харкова. Це питання обговорювалося на засіданні Ради СГНК України 2 червня. Рішення наркомату отримало підтримку, зважаючи на остаточну потребу тісного зв'язку комітету з Наркоматом землеробства та необхідності об'єднання всіх заходів Наркомату щодо "організації й координації наукової сільськогосподарської діяльності на Україні" [6].

У цьому зв'язку відзначимо, що 15 жовтня 1925 р. РНК УРСР збиралася затвердити план заходів у справі сільського господарства України на 1925-1926 рр., але враховуючи "ще раз дужчу роль науки" в сільськогосподарському виробництві, "різку зміну" господарської обстановки та нові "вимоги" часу, уряд визнав за необхідне "ширше поставити справу", зобов'язавши Наркомзем "окремо розробити це питання" та представити "спеціальну доповідь" про діяльність СГНК України. Колегія НКЗС УРСР двічі обговорювала становище СГНК України. 22 лютого 1926 р. колегія засвідчила багато практичних проблем у роботі комітету, зазначила необхідність "унормувати" його правовий стан, підтвердила "виключно велику роль" аграрної економіки, поліпшення плановості сільського господарства, покращення ситуації з підготовки наукових кадрів тощо. У заходах передбачалося також скликання окремого пленуму СГНК України для всебічного обговорення стану наукових справ. Після згаданого пленуму комітету колегія наркомату 22 липня 1926 р. затвердила статут СГНК України і напрями його діяльності, основні структури комітету і характер його взаємовідносин із науковим оточенням, сконцентрувала фахову увагу СГНК України на проблемах районування, боротьби з посухами, ринку сільськогосподарської продукції, вирішення ситуації, пов'язаної з Дніпрельстаном, підвищення ефективності і раціоналізації

сільського господарства, окремо розібравшись зі станом сільськогосподарських наукових досліджень в Україні. Додамо, що в 1925-1926 рр. пленуми СГНК України як найвищого керівного органу комітету не проводилося (за винятком передбаченого колегією НКЗС), "Вісник сільськогосподарської науки" як єдиний періодичний сільськогосподарський журнал широкого наукового характеру не виходив. Певним чином поточні науково-аграрні питання розглядалися Всеукраїнською Дослідною Радою [7].

З погляду на складну управлінську ситуацію, в якій опинився стан організації аграрної науки того часу певним чином завершувався і було знайдено вихід: постановою РНК УРСР від 23 березні 1927 р. затверджено нове Положення про Статут СГНК при НКЗС УРСР. У ньому визнавалося, що СГНК України був центральною науково-практичною установою при Наркоматі земельних справ, що мав на меті "розробляти наукові способи раціональної організації сільського господарства України, а також науково обґрунтовувати практичні заходи до розвитку і піднесення продуктивності сільського господарства України" [8].

Але такий, скажімо, досвідом вивіреним хід розвитку української аграрної науки виявився недовгим. На першій сесії ВУЦВК X скликання 14 квітня 1927 р. розглядалося питання про затвердження особового складу керівників органів державної влади і народним комісаром земельних справ було затверджено Олександра Шліхтера [9].

Перед рішучістю ленінського соратника мало хто міг устояти. Його погляди базувалися на перспективах покращення організації українського села, і це, зокрема, відбилося на майбутній долі СГНК України. У цей час діяльність НКЗС перевірялася Робітничо-Селянською Інспекцією УРСР, за результатами якої наголошувалося на необхідності певних загальних змін у Положенні про наркомат. Єдиним, хто спробував перечити О. Шліхтеру, був давній заступник Голови СГНК України професор О. Яната.

Напередодні в.о. Голови СГНК України Ф. Полонський та його заступник О. Яната підготували доповідну записку "Про організацію

сільськогосподарської наукової роботи по лінії НКЗС в зв'язку з загальною системою та організацією сільськогосподарської науки на Україні", яку підтримали на засіданні президії комітету. Визнаючи, що проблема науки в цілому не набрала "конкретних організаційних форм", автори доповідної визнавали й небажану новину. Певним чином погоджуючись із зачатками планового підходу до науки, вони підтверджували й "широке виявлення стихійності та випадковості" в державних заходах, відчували "організований опір втручання держави у справи науки". Спробуємо коротко передати характер їхніх наукових поглядів, хоч записка мала 25 аркушів із рядом додатків. Записка готувалася у зв'язку з переглядом структури державного апарату НКЗС, і тому автори поставили найважливіше питання – про сільськогосподарську науку по лінії НКЗС, зокрема СГНК України, і досвідну справу України взагалі. Щоб раціонально вирішити це питання, вважали автори документа, потрібно насамперед розібратися в ньому не з вузьковідомчого, а – з загальнодержавного погляду. В Україні, як і в Радянському Союзі, загально визнано, що наука мусить стати "за основу підйому соціалістичного господарства". Однак види агронауки ще не набрали конкретних організаційних форм і характеризувалися самопливом. У результаті опір у державних заходах часом мав успіх, оскільки прикривався застарілою, як зазначено в записці, "пещерною" ідеєю "вільної, наукової творчості", бо навколо цієї "ідеї" в СРСР точилася гостра боротьба між різними групами наукових працівників. Проте здорові ідеї поволі перемагали. Досягнення української науки, за думкою авторів, у цьому напрямі більші, ніж будь-якої частини СРСР. За часів царату в Україні було надто мало наукових закладів, а створилися вони переважно за відповідний час радянського будівництва. Накопичилися й нові кадри наукових працівників. Визнавалося, що в Україні наукова праця не зайняла поки що належного їй місця в процесі загального будівництва у той час, як в РРФСР та інших республіках союзу на науку "кидалися", часто нераціонально, величезні кошти. Між тим Україна була частиною СРСР із найбільш розвиненим господарством, з найбільшим аграрним перенаселенням. Тому саме в Україні залишалися найсприятливіші

умови та найгостріша потреба реконструкції господарства, так що й наукова праця тут мусила бути належно розвинена. Особливо гостро в Україні стояло питання з сільськогосподарською наукою, бо в цій галузі суспільство найменше використовувало досягнення світової науки через "відмінні особливості природи та господарства". Усе це спричинило постановку питання про планову організацію сільгоспнауки, а за постановою союзного уряду створювалася Всесоюзна Академія сільськогосподарських наук ім. Леніна (ВАСГНІЛ). На жаль, із перших кроків організації Академії та з дворічної практики існування її першої частини – Всесоюзного інституту прикладної ботаніки – проявилися старі централістичні тенденції наукових кіл Москви та Ленінграду, а частково й союзного Держплану. У зв'язку з цим під впливом Наркомземів РРФСР, УРСР та інших республік, як вважали автори, подальше розгортання ВАСГНІЛу затримувалося, поки не розроблені "раціональні форми її організації як установи всесоюзної".

Стверджувалося, що в Україні сільськогосподарська наука "найдавніша та найміцніша в СРСР", а за радянський час вона ще більше розвинулася та набрала нових – республіканських – форм. Тепер республіка створила цілу мережу аграрних наукових закладів, в якій, крім досвідних станцій, значне місце посідали вищі сільськогосподарські школи з їхніми навчальними кафедрами, науково-дослідні інститути, лабораторії, наукові товариства, гуртки краєзнавства тощо. Крім того, багато планових та практичних сільськогосподарських закладів, за словами авторів, проводили самостійну наукову сільськогосподарську роботу. До них автори додавали й розвинені форми масового сільськогосподарського дослідження, в якому брали участь широкі кола агрономічних працівників та агрикультурно-свідомі елементи самого селянства, так звані колективні досвіди, кореспонденти тощо. Завершувалася українська мережа агро-наукових закладів науковою установою – СГНК України при НКЗС УРСР, яка за характером і обсягом своєї роботи була міжвідомчою та об'єднувала і синтезувала наукову сільськогосподарську працю, що здійснювалася відповідними відомствами. Таким чином, Україна

через СГНК У входила в загально-аграрну систему наукової діяльності РРФСР, підтримувала зв'язок із закордоном, виступаючи на міжнародних наукових сільськогосподарських з'їздах, конгресах, у закордонній пресі тощо.

Далі мова йшла про методологічні шляхи розвитку сільськогосподарської науки, за якими, крім організованого емпіризму, що лежав в основі досвідної справи, розвивалося поглиблене експериментальне вивчення сільського господарства та його факторів зі всебічним комплексним вивченням території України та продуктивних сил її сільського господарства. Автори наводили приклади наукових досягнень: організацію Української метеорологічної служби, розвиток ґрунтознавства, ботанічні напрями, дослідження, пов'язані з Дніпрельстаном, боротьбою з посухою, охороною природи, тваринництвом, насінництвом, рибництвом, птахівництвом, городництвом і садівництвом, лісівництвом, меліорацією, освітою, їх популяризацією тощо. Автори зупинилися на діяльності лише деяких наукових структур. Незважаючи на невпевненість організаційного та матеріального стану, ненормального відриву СГНК України від центру, визнавалося, що київська фаза зібрала й об'єднала наукові сили навколо СГНК України, сприяла широкому виявленню колективної наукової праці. Як наслідок, за київського етапу діяльність комітету зміцнилася, видавши велику наукову продукцію. Але з часу переїзду до Харкова СГНК України перебував у "найтяжчому становищі" й цілковитій непевності щодо організаційного стану: перманентна реорганізація 1-2 рази на рік, скорочення штатів, наприклад, у 1924-1925рр. – 65 посад, у 1925-1926рр. – 54, у 1927р. – 46 посад; бюджет комітету складав від 3,1 відсотка 1924р. до 1,0 відсотка 1927 р. бюджету НКЗС; нарешті, абсолютно неприпустимі для наукової праці "мешкальні умови" – 5-9 кімнат замість потрібних 40, які мав комітет у Києві.

Після згаданого засідання РНК, що відбулося в жовтні 1925 р., III пленум Укрголовнауки та пленум СГНК України, вперше скликаний у Харкові 1926 р., намітили основні шляхи "унормування" наукової сільськогосподарської праці. Але генеральний перегляд комісією РСІ структури НКЗС знову поставив на

чергу питання виправданих напрямів організації СГНК України. Хоч комітет і проводив основну – республіканського характеру – наукову роботу, якої, крім СГНК України, "не вела жодна установа, але без якої не може бути організованої, планової, республіканської сільськогосподарської науки на Україні". Залишиться, за авторським мисленням, лише наука мистецтва, у кращому разі «обласна», взагалі «провінційна», кустарна. Довгий час у НКЗС не було переконливого наукового погляду, що викликало неодноразові реорганізації комітету. Із трьох органічно між собою пов'язаних напрямів роботи СГНК України – наукового як основного, науково-організаційного та науково-практичного – робилися спроби відкинути науковий, а за основу взяти то організаційний – 1924 р., то практичний – 1926 р. Нові ж принципи покладено в основу Положення про СГНК України, а неодмінним додатком до нього визнавалася Інструкція про взаємовідносини між СГНК України та оперативними частинами НКЗС, затверджена Наркомом землеробства. Досвідна справа, за висновком авторів, поки що розвивалася "сама по собі", без належного наукового керівництва, без певного загальнодержавного плану. Хоча "априорно вважається", що досвідна справа є галузь сільськогосподарської науки, що найбільше пов'язана з реальними потребами господарства, особливо селянського, але визнавалося, що "фактично цього ще немає". Почавши з інтересів великого поміщицького господарства, досвідна справа з часом так і не встигла пристосуватися до потреб і умов масового селянського господарства, новітньої її форми – колективної. Працюючи переважно за старими програмами й індивідуальними методами, досвідні станції не дали ще, а без радикальної зміни напрямку їхньої роботи, вважалося, й не можуть дати реальних засобів для підвищення раціоналізації та реконструкції масового сільського господарства. А між тим "існує ілюзія", що нібито якраз досвідні станції вивчають сільське господарство "комплексно". Однак вивчати такий складний – сільськогосподарський – комплекс є річ занадто важко, тому кожна станція мусить бути цілим "комплексом дослідчих установ", обладнаним відповідно до методів сільськогосподарської науки, у результаті наукова робота

передоручається, що "є нераціональним та зменшує відповідальність за неї". Тому, за передбаченням авторів, усі наукові заходи в НКЗС мусять бути передані до СГНК України з тим, щоб план роботи СГНК України передбачав усі види діяльності, що потрібні для наукової роботи відділів НКЗС. Зосередження всієї наукової роботи по лінії НКЗС у СГНК України дасть можливість "раціоналізувати її та здешевити". Передбачалося, щоб СГНК України мав можливість з "повною відповідальністю взяти на себе керівництво всією науковою справою", в НКЗС мусять бути забезпечені потрібні для того передумови, зазначені вище.

Наукова сільськогосподарська робота в інших відомствах до цього часу велася по Україні "без потрібної близької ув'язки" з основною, що велася по лінії НКЗС, і це "ненормально", свідчили автори. Нове Положення про СГНК України передбачає в значній мірі через комітет ув'язати з НКЗС всю аграрну наукову роботу в Україні. Але це не значило, що НКЗС, зокрема СГНК України, мусять мати "монопольне право на сільгоспнауку", стверджувала доповідна. Крім НКЗС, наукова сільськогосподарська робота проводилася, за твердженням, і по ряду інших ліній, наприклад Наркомату освіти, Всеукраїнської Ради народного господарства, Наркомату торгівлі, сільськогосподарської кооперації тощо, але ув'язка її з СГНК України також потребує налагодження. Організаційна форма для вертикального об'єднання окремих галузей сільськогосподарської науки, як і інших, виразно виявлялася в дійсності завдяки дослідчим інститутам. За проектом, який прийняла Всеукраїнська конференція в справі вивчення продуктивних сил при Держплані (березень 1927 р.), передбачалося, що при об'єднанні інститутів, які обслуговують такі великі комплексні галузі народного господарства - сільське господарство та промисловість, будуть створені спеціальні виробничі академії наук: Всеукраїнська Академія сільськогосподарських наук і Українська Академія індустріальних наук. Створення системи сільськогосподарських наукових закладів, підпорядкованих ВУАСГН, зауважували автори, довготривалий процес. Потреба сільськогосподарського виробництва та

потреби самої аграрної науки вимагають, щоб дослідчі інститути переважно, а також й ВУАСГН були при НКЗС. Разом із тим організована агронаука мала б входити в загальну систему науково-дослідчих установ республіки, на чолі якої стояла б Всеукраїнська Академія наук та Укрголовнаука НКО УРСР, вважали автори. Передбачалася також і ступеневе розгортання окремих секцій СГНК України в дослідчі фахові інститути. Разом з тим автори мріяли, що створення Всеукраїнської Академії сільськогосподарських наук "покладе міцні підвалини" над фундаментальними аграрними проблемами розвою сільськогосподарської науки. З розвитком спеціальних виробничих Академій наук при НКЗС, ВРНГ тощо Всеукраїнська Академія Наук має бути перебудована за принципом асоціативним, як і передбачено згаданою постановою конференції щодо справи визначення продуктивних сил. Маючи таку перспективу в системі радянської науки, українська аграрна наука, за очікуванням авторів, мусить зайняти належне місце і в системі сільськогосподарських наук СРСР.

На підставі наведеного "з цілковитою свідомістю і відповідальністю", керівники СГНК України, як вищий осередок аграрної науки на Україні вважали за свій обов'язок поставити перед НКЗС нижчезазначені питання: визнати, що аграрна наука в основі своїй і надалі мусить бути органічно пов'язана з виробником сільського господарства і що для забезпечення цього її науковий осередок – нині СГНК України, а далі Всеукраїнська Академія сільськогосподарських наук – мусить бути при НКЗС, входячи разом з тим у загальну систему наукових закладів УРСР та СРСР; констатувати, що умови нормального розвитку СГНК України як центральної сільськогосподарської наукової установи України при НКЗС, але не в складі його апарату цілком будуть забезпечені при реалізації нового Статуту СГНК України, затвердженого РНК УСРР 23 березня 1927 р. і опублікованого у "Вістях ВУЦВК" 6 травня 1927 р.; визнати, що поруч із новим Статутом СГНК України мусить бути реалізована й згадана Інструкція НКЗС; ув'язати безпосередньо в структурах СГНК України як науково, так і організаційно та фінансово всі наукові заклади та заходи відділів НКЗС; передати всі досвідні установи у

відання СГНК України по лінії відповідних секцій і досвідної комісії комітету, підсиливши її відповідальними партійними працівниками, які мусять бути головами комісій, а призначати їх має президія СГНК України при згоді НКЗС; доручити СГНК України за участю зацікавлених сторін всебічно проробити питання подальшої організації досвідної сільськогосподарської справи та подати на затвердження "нормальне" положення про згадані станції. Таке майбутнє СГНК України описали її керівники у доповідній записці, яку практично готував давнішній агронауковець Олександр Яната [10].

Ще раз зауважимо, що на перебігу 1920-1930 років система державного управління, хоч і функціонувала за принципом доказовості, але, вважалось, нібито й не чула багатьох розумних свідчень. І записка керівників СГНК України, які доказово відстоювали перспективи непростого розвитку аграрної науки в Україні, була правдивою. Ось чому О. Яната 27 травня 1927 р. надіслав письмові заяви Голові ВУЦВК Г. Петровському та Голові РНК УРСР В. Чубарю, а копії – керівникам Держплану, Наркому РСІ, Наркому освіти, Наркому землеробства УРСР. Ішлося про те, що 30 травня передбачалося засідання колегії НКЗС УРСР, на якому очікувався розгляд питання реорганізації структури наркомату "радикальним чином". Однак науковця турбувала чергова ломка уже певним чином відпрацьованої лінії розвитку аграрної науки, за якою СГНК України "втрачав основні функції центральної наукової сільськогосподарської установи", бо статус комітету відтепер зводився до "консультативного органу". Заявник вважав зазначений шлях "великою помилкою з огляду на інтереси радянського будівництва".

Отримавши надіслану О. Янатою заяву, нарком О. Шліхтер на засіданні колегії НКЗС 30 травня запропонував "запитати" президію СГНК України, чи було їй щось відомо про згадане подання. Позачергове засідання президії СГНК України зібралося наступного дня. Президія одноголосно визнала, що О. Яната діяв "самостійно", а наведені в заяві факти визнала "тенденційними" [11]. Порухник між тим надіслав президії СГНК України окреме пояснення, у якому була обґрунтована позиція науковця щодо звинувачень. Усі зазначені закиди

О. Яната рішуче відкидав, і "не з особистих мотивів, а з принципових", він залишав за собою право апелювати до пленуму комітету в справі виключення його з членів президії СГНК України [12].

Негативні передчуття щодо майбутньої долі СГНК України схвилювали й академіка О. Соколовського. Після затвердження О. Шліхтера наркомом, дізнавшись про майбутню реорганізацію, академік підготував наркому доповідну записку, загострюючи увагу на недоліках у роботі комітету від "нестатку уваги з боку держави", однак не зміг її своєчасно надіслати. На цій підставі, від'їжджаючи у відрядження до Америки, він передав доповідну записку 17 травня Голові Держплану А. Дуднику з проханням долучитися до справи і певним чином сприяти її вирішенню. За думкою О. Соколовського, СГНК України почував себе в апараті НКЗС як "инородное тело" [13].

Проте погляди наркома землеробства взяли верх – ВУЦВК та РНК УСРР 11 січня 1928 р. формально скасували згаданий Статут СГНК України й додали в Положення про НКЗС пункт про існування при колегії Наркомату земельних справ УРСР нового органу – Науково-Консультативної Ради. Згідно з основними завданнями НК Рада мала "ув'язувати та поєднувати досягнення сільськогосподарської науки з оперативною роботою" НКЗС УРСР [16].

Таким чином передчуття О. Янати справдилося і надлом аграрно-наукової справи окреслився, хоч справа й не отримала, як нині кажуть, публічної оцінки. Так закінчилася первинна історія розвою аграрної науки радянського періоду.

Коротко про подальшу її долю та долю її носіїв. НК Рада при НКЗС майже два роки пробувала втілити в життя завдання з практики українського сільськогосподарського виробництва, але, вважаємо, також непереконливо.

Правда, 1929 р. наркома О. Шліхтера обрали академіком та віце-президентом Української Академії наук. Пізніше, у травні 1931 року, була створена Всеукраїнська Академія сільськогосподарських наук. Президентом став академік О. Соколовський (1884-1959), а першим віце-президентом ВУАСГН призначили професора А. Сліпанського (1896-1942). Академія

забезпечувала, як і вважав колись Олександр Яната, науково-практичне узагальнення існуючих проблем і формування наукових пріоритетів шляхом загальної наукової організації, методології, координації та опрацювання змін, що відбувалися в аграрному секторі народного господарства України того часу. Додамо в цьому зв'язку, що багато науковців було репресовано за політичними ознаками, у тому числі й О. Яната, А. Сліпанський, зазнав арешту і академік О. Соколовський. ВУАСГН ліквідували 1935 р. Після того довгий час справами української аграрної науки управляли з Москви.

Як висновок зазначимо наступне. Радянська влада дійсно до початку 1930 років перебувала в пошуку найкращих шляхів поліпшення продуктивності сільського господарства. На державне управління, суспільство, науку тощо все більше впливала ідеологія класової боротьби, яка ставала основним методом так званого соціалістичного будівництва [14]. Вивчення постанов Уряду України того періоду дає можливість помітити, що в державно-управлінській сфері ходило поняття "організація сільського господарства" з понятійним рядом від відбудови, регулювання, наглядання, самодіяльності, прибутковості тощо до перебудови, реорганізації, інтенсифікації, піднесення, реконструкції тощо, загально розширюючи площу ріллі. Применшувати прагматику ери радянських часів не варто, бо створення нової держави заставляло селян мислити не циклічно, а на перспективу. Виникло й поняття "плановість", яке, за задумом, ставало характерним для управління всіма галузями народного господарства СРСР. Наприкінці 1920 років з'являється поняття "сільськогосподарська економіка", бо підвищення продуктивності праці в господарствах здійснювалося за рахунок машинізації, спеціалізації, раціонального використання праці селян, реалізації агротехнічних заходів сільськогосподарського виробництва тощо, а між тим основний принцип соціалізму щодо економіки села передбачав зниження виробничих витрат [15]. Понятійна низка аграрно-наукових термінів, навпаки, виглядала дуже скромно.

Критично розглядаючи стан радянської історіографії у першій половині ХХ століття, побачимо, що зіткнення, про яке йшлося вище, стосувалося двох

по суті наукових антиподів – випробуваного ленінського побратима та пізніше репресованого науковця. На цій підставі радянська ідеологія в свій час заперечувала будь-які дослідження особисто про О. Янату, а разом з цим втрачалася й інформація про наведений конфлікт. Зрозуміло, що в історії розвитку аграрної науки були винятки. Один із них і розкриває дана публікація. Якщо уважно вчитатися в Положення про СГНК України, яке сміливо брався відстоювати О. Яната, то видно, що воно мало за сьогоденням багато адміністративних перетинів щодо реалізації. Віддамо належне доводам його захисника. Вважаємо, що докази Олександра Янати в дискусії 1927 року з Олександром Шліхтером виявилися для подальшого розвитку аграрної науки більш слушними.

Список використаної літератури

1. *Шлихтер А.Г.* Аграрный вопрос и продовольственная политика в первые годы советской власти. – М., 1975.
2. *Професор Яната Олександр Алоїзович (1888-1938) /УААН. ЦНСГБ; Уклад.: В.А. Вергунов, Т.Ф. Дерлеменко; Наук. ред. В.А. Вергунов.* – К.: Аграр. наука, 2003. – 224 с.
3. *Онопрієнко В., Рєєнт О., Щербань Т.* Українське наукове товариство: 1907-1921 роки. – К., 1998. – С. 130.
4. *Яната О.А.* До організованого розвитку науки на Україні // Червоний шлях. – № 2. – 1923. – С. 173-182.
5. *Вісник сільськогосподарської науки.* – № 1. – 1922. – С. 20.
6. *Вісник сільськогосподарської науки.* – № 5-7. – 1923. – С. 201.
7. *Вісник сільськогосподарської науки.* – № 1. – 1927. – С. 75.
8. *Вісник сільськогосподарської науки.* – № 2-3. – 1927. – С. 155-157.
9. *Збірник Узаконень та Розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України.* – 1927. – № 21.
10. *ЦДАВО України.* – Ф. 337. – Оп. 1. – Спр. 5353. – С. 39-52.
11. *ЦДАВО України.* – Ф. 337. – Оп. 1. – Спр. 5353. – С. 30, 35.
12. *ЦДАВО України.* – Ф. 337. – Оп. 1. – Спр. 5353. – С. 32-33.
13. *ЦДАВО України.* – Ф. 337. – Оп. 1. – Спр. 5353. – С. 74-77.
14. *Історія українського селянства: Нариси в 2-х т.* – К.: Наук. думка. 2006. – Т. 2. – С. 125.
15. *Студенский Г.А.* Очерки сельскохозяйственной экономики. – М., 1925. – С. 9.
16. *Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи.* – № 2. – 1928. – С. 135-137.